

PAPP SÁNDOR

ERDÉLY RÉSZVÉTELE A MOLDVAI VAJDAI CSALÁD, A MOVILĂK ÉS RADU ŐERBAN HAVASALFÖLDI VAJDA KÜZDELMEIBEN (1602-1606)¹

A tizenöt éves, vagy hosszú török háború (1591/93-1606) második szakaszában egyre nagyobb jelentőségre tett szert, hogy a Porta visszaszerezze, a Habsburg udvar pedig saját uralma alatt megtartsa Erdélyt, Moldvát és Havasalföldet, azt a három keresztényt tartomány, amelyek a háború kitörésekor fellázadtak az oszmánok uralma ellen. A háború kilátástalansága miatt az erdélyi fejedelmek 1597-től kezdve lépéseket tettek arra, hogy visszatérjenek a Porta uralma alá. Ennek a törekvésnek fontos dátuma az 1599-es² és az 1601-es év, amikor is Báthory András erdélyi fejedelem, majd pedig Báthory Zsigmond erdélyi fejedelem államközi szerződést is kötött a Portával,

1 Bár Gebei Sándor professzor úr köszöntésére a legstílszerűbb egy lengyel, kozák, vagy orosz tematika felelne meg, mégis úgy vélem, hogy a Lengyel-Litván Államszövetség kapcsolattörténetében oly fontos moldvai családról, a Movilăkról szóló írással is kifejezhetem tiszteletemet iránta. Isten éltesse sokáig! Az alábbi tanulmány anyagát a nemrégiben megjelent Bocskai-felkelésről készült monográfiám írása közben dolgoztam fel, melyre az alábbiakban is hivatkozni fogok: *Papp Sándor: Török szövetség–Habsburg kiegyezés – A Bocskai-felkelés történetéhez. Károli Könyvek – L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2014.*

2 *Kármán Gábor: Báthori András ahdnáméja. Fons 14 (2007) 339-348.; Kármán Gábor: The 'Ahdname of Sultan Mehmed III to András Báthori, Prince of Transylvania. In: Lascu Stoica, Fetisleam Melek (ed.:) Contemporary Research in Turcology and Eurasian Studies: A Festschrift in Honor of Professor Tasin Gemil on the Occasion of His 70th Birthday. Kolozsvár: Presa Universitara Clujeana 2013. 435-445.*

amelynek célja az oszmán fennhatóság elismerése mellett a háborúból való kiválást, egyfajta semlegességi politikát jelentett volna. Azonban mindkét próbálkozás megbukott a Habsburg Udvar és a vele szövetségben lévő Vitéz Mihály katonai fellépésén.³

A Habsburg-ellenes erdélyi felkelők 1601-ben török földre menekültek. Vezetőjük Székely Mózes volt, aki egy saját kezű levelében kérte Szaturdzsi Mehmed pasa nagyvezírt, hogy őt ismerje el a Porta Erdély fejedelmének, és azt is, hogy küldje mellé segítségül valamelyik román vajdát Moldva és Havasalföld egyesített seregeivel.⁴ Ennek a kérésnek ekkor nehezen lehetett eleget tenni, hiszen Damian Vistierul és Nápolyi Péter moldvai vajdai titkár ekkor számolt be Tholdi István székely főkapitánynak az ebben az időben folyó havasalföldi trónharcokról. Radu Șerban ekkor szorította ki Simion Movilă havasalföldi vajdát, Ieremia Movilă moldvai vajda testvérét a hatalomból.⁵ Simion eddig már kétszer is betöltötte a havasalföldi vajdai hivatalt (1600 októbere és 1601. július 3. illetve 1601 augusztusa és 1602 augusztusa között) lengyel támogatással.

Radu Șerban korábban Erdély nyugati határán, Belényesben várakozott arra, hogy Giorgio Basta katonai segítséget adjon mellé, amivel bevonulhat Havasalföldre. Erre csak Báthory Zsigmond erdélyi fejedelem ismételt lemondása után kerülhetett sor. A betörés a Vöröstorony-szorosban sikeres volt, augusztus elején már a fővárost, Tîrgoviștét is elfoglalták. Innen egy rövid támadást hajtottak végre a Movilă család fennhatósága alatt álló Moldvába, majd a sereg visszatért a fővárosba. Itt született 1602. szeptember 2-án az a beszámoló, amiben a győztes Radu vajda tudatta II. Rudolf császárral a sikeres hadjárat eseményeit, s újabb anyagi segélyért könyörgött.⁶ Ily módon lehetetlen volt, hogy a Movilă testvérek segíteni tudjanak Erdélyben Székely Mózesnek. Az eddigiekből is látszik, hogy a moldvai vajdai dinasztia, a Mo-

3 Papp Sándor: Die Verleihungs-, Bekräftigungs- und Vertragsurkunden der Osmanen für Ungarn und Siebenbürgen. Eine quellenkritische Untersuchung. Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften. Wien 2003. 109-125.

4 Papp S.: Török szövetség–Habsburg kiegyezés ... 55-57.

5 Veress, Andrei (Endre): Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării-Românești. București VII., 1934. 70–71. Nr. 58.

6 Stoy, Manfred: Radu Șerban, Fürst der Walachei 1602–1611, und die Habsburger. Eine Fallstudie. Südost-Forschungen, 54. (1995). 63.

vilá-család alapvetően a békés lengyel-oszmán viszonyrendszerre építette a hatalmi koncepcióját. A Habsburg birodalmi érdekeket 1602-től Radu Șerban képviselte Havasalföldön, amely magában foglalta azt, hogy a Movilák ellenségesen tekintsenek rá. Ez elkövetkezőkben a moldvai diplomáciai kapcsolatépítés célja az volt, hogy visszazerezzék a Havasalföld feletti uralmat is. Ebben a törekvésben reménybeli szövetségesként a Habsburg-uralom ellen szerveződő erdélyi ellenzékre lehetett számítani.

Székely Mózes rövid erdélyi uralmát Radu Șerban számolta fel azzal, hogy fegyveresen ellene vonult. A Brassó mellett vívott vesztes csata során Székely is elhunyt. Az erdélyi menekültek ismét török földre futottak, s már 1603. augusztus 29-én Széplaky Péter követ útján felvették a kapcsolatot a nagyvezírrrel, és azonnali segítséget kértek. Bethlen Gábor, az erdélyi menekültek követe egészen Nándorfehérvárig ment, ahonnan Dzserrah Mehmed pasának írt, kérve a mellette maradt katonaság zsoldját.⁷ A menekültek között azonban hatalmi rivalizálás alakult ki. Az általános szakirodalmi vélekedés szerint két vezető közül választhattak, egyesek Szilvássy Boldizsárt, mások Bethlen Gábort szerették volna fejedelemség élén látni.⁸ A Porta a szabad fejedelemválasztás mellett állt, és erről egy fermánt állított ki.⁹ A menekültek az ifjú Bethlen Gábort választották meg vezetőjüknek, mégpedig úgy, hogy az ellenfelét mind Jeremia moldvai vajda, mind pedig Bektás temesvári beglerbég is támogatta, akik külön-külön felterjesztést készítettek a szultánnak, amelyben kifejezetten azt kérték, hogy Szilvássyt nevezze ki *erdélyi fejedelemnek*.¹⁰

7 Veress Endre: Bethlen Gábor fejedelem ifúsága. Erdélyi Múzeum, Új folyam, 9 (1914) 6. szám, 317. Nr. 4.; Lásd még: Horváth Mihály: Magyar regesták a szepesi káptalan, jászai s leleszi conventek, Kassa és Sopron városok, s több magánosok levéltáraiból s gyűjteményéből 1228–1643. Magyar Történelmi Társ., 11 (1862) 165.

8 Kazinczy Gábor: Gr. Illésházy István nádor följegyzései 1592–1603 és Hídvégi Mikó Ferenc históriája 1594–1613 Bíró Sámuel folytatásával. Pest, 1863, 162–163.; Papp S.: Török szövetség–Habsburg kiegyezés i. m. 64–65.

9 Monumenta Comitalia Regni Transylvaniae. Erdélyi országgyűlési emlékek. V. Szerk. Szilágyi Sándor Budapest, 1879. 54–55. (A továbbiakban: EOE V.); Horváth M.: Magyar regeszták i. m. 162.

10 Veress E.: Documente VII. i. m. 1934. 146. Nr. 125.; Štátny Archiv-Pobočka Prešov, Fond Drugeth Humenné, Verejná činnosť. Župné vojenské záležitosťi Inv. 316. I. č. 828/8. Mi I. 28. Jeremiás vajda levele Szilvássy Boldizsár támogatására.; Štátny Archiv-Pobočka Prešov, Fond Drugeth Humenné, Verejná činnosť. Župné vojenské záležitosťi Inv. 316. I. č. 828/8. Mi I. 36. Bektás temesvári pasa levelének magyar fordítása Szilvássy Boldizsár érdekében.

Talán ez a megosztottság és a menekült erdélyi rendek közötti meg hasonlósá okozta, hogy Bethlen a Habsburg udvarral konfliktusba került kelet-magyar orszá gi urat, Bocskai Istvánt hívta fel az erdélyi fejelemség megszerzésére, akinek biztosítani tudta az Oszmánok támogatottságát. A felkelés kitörése után néhány hónappal az újonnan kirobbant Habsburg-ellenes magyar fel kelés felvette a kapcsolatot a Movilă-családdal, akik mindent megtettek a re ménybeli szövetségesük erdélyi uralmának megerősítésében.¹¹

Bocskai első, aki még minden választás nélkül már 1604. december 12-én az erdélyi rendeknek írt levélben használta a szokásos erdélyi fejedelmi titu lust, meg is fenyegette a rendeket, arra az esetre, ha nem állnának el a császár hű sége alól. Úgy tűnik, hogy a moldvai vajdával és a temesvári pasával már ekkor megegyezett, hogy katonai is segítséget kap tőlük.¹²

Bocskai nem véletlenül utalt arra, hogy komoly katonai támogatásban ré szesülhet Moldva felől, hiszen a Movilă testvérekkel már hónapok óta szoros diplomáciai kapcsolatot, véd- és dacsövetséget alakított ki. Feltehető, hogy a kapcsolatot Bocskai István kezdeményezte még 1605 januárjában, amikor a török állammal kialakítandó új viszonyrendszer alapjait megtervezték.¹³ Ami kor Bocskai Szerencsről 1605. március 25-én válaszlevelet küldött Ieremia vaj dának, egy olyan szövetséget emlegetett, amelyet hosszú távra terveztek Mold va, Havasalföld és Erdély között. Bocskai külön kiemelte, hogy a vajda nagyon sokat tett annak érdekében, hogy a székelyek elfogadják őt uruknak. Ennek a lépésnek a jelentősége ténylegesen nagy lehetett, mert a Porta megdicsérte Iere miát azért, hogy a székelyeket Bocskai hűségére állította.¹⁴ Ennek a hatása nem maradt el, hiszen Bocskait 1605. február 21-én Nyárádszeredán a székelyek és az erdélyi vármegyék utólagosan megválasztották fejedelmüknek.¹⁵

11 Papp S.: Török szövetség–Habsburg kiegyezés i. m. 57, 132–133.

12 Benda Kálmán: Bocskai István. Levelek. Európa Könyvkiadó – Kriterion Könyvkiadó, Bukarest–Budapest 1992. 258.

13 Nagy László (szerk.): Iratok Bocskai István és kora történetéhez. Bocskai-szabadságharc 400. évfordulójára. Debrecen 2005. 138–139. Nr. 40.

14 Gemil, Tahsin: Relațiile Țărilor Române cu Poarta Otomană în documente turcești (1601–1712). București, Direcția Generală a Arhivelor Statului din Republica Socialistă România 1984, 103–104. Nr. 18. Arh. St. București. Colecția microfilme Turcia, rola 107, c.433; BOA Műhimme defteri Nr. 77. 19. 103. számú parancs. 1013. zilhicce 14./ 1605. május 5.

15 Az erdélyi támogatóira vonatkozóan lásd: Horn Ildikó: Bocskai István fejedelem erdélyi politiku sai. Tudományos Konferencia a Bocskai István által vezetett Habsburg-ellenes rendi felkelés kitörésé nek 400. évfordulója alkalmából. 2004, december 6. Studia Caroliensia 7 (2006), 1. szám, 87–104.

Jeremia kérte Bocskaitól, hogy követsége tegyen meg mindent a testvére, Simion havasalföldi trónigénye érdekében. Bocskai válaszleveléből kitűnik, hogy háromszor írt, üzent Konstantinápolyba ez ügyben. Azt a tervet fogalmazta meg, hogy a két Movilă testvér azonnal készüljön Havasalföld ellen, ő maga az erdélyi hadai élére Gyulaffy Lászlót nevezte ki, aki szintén készen állt, hogy Petki János székely generálissal¹⁶ együtt fegyverrel vigyék be Simion Movilăt Radu Şerban helyére.¹⁷ A fentiekről ugyanazon a napon külön tájékoztatta a fejedelem Simiont is,¹⁸ és ígérete szerint azonnal írt a nagyvezírnek, Lala Mehmednek is. A közös katonai fellépést tényként kezelte Bocskai, amely eléggé meglepő akkor, ha tudjuk, hogy Radu Şerbant a szultán környezete és a nagyvezír ekkor nem akarta leváltani.¹⁹

A Porta kezében nem lehettek megdönthetetlen bizonyítékok Radu Şerban ellen, illetve a felsőbb körökből valaki vagy valakik nagyon vigyáztak rá. A portai kivárás taktikája olvasható ki az eltérő szemléletű parancsokból. Míg egyértelműen hitet tettek a havasalföldi nép szultán iránti hűsége mellett, és minden ellenük irányuló katonai fellépést eltiltottak,²⁰ addig a vajda személye iránti bizalmatlanság fennállt. Így a fentiekkel párhuzamosan 1605 áprilisának végén azzal biztatták a két Movilă testvért, hogy ha hűségesen szolgálnak Bocskai mellett, teljesülhet a kérésük.²¹ A bizonytalanságot erősítette, hogy Radu Şerban nem teljesítette a szultáni parancsot, és nem indult

16 Tévékenységére lásd: *Balogh Judit – Horn Ildikó: A hatalomépítés útjai: homoródszentpáli Kornis család története. Századok 142 (2008) 4. szám, 882–885.; Balogh Judit: Székelyföldi karrieriek. Az udvarhelyszéki nemesség hatalomszerzési lehetőségei a 16–17. században. L'Harmattan Kiadó – Transylvania Emlékeiért Tudományos Egyesület, Budapest 2011,*

17 *Benda K.: Bocskai, Levelek i. m. 120–123. Nr. 51.; Thaly Kálmán: Bocskay István leveleskönyve 1605. mart. 20.–ápril 29. Magyar Történeti Tár 19(1874) 73–75. Nr. 6.; MOL MKA Lymbus Series II. 113. XXXII. fol. 14v–15v.*

18 *Benda K.: Bocskai, Levelek i. m. 123–124. Nr. 52.; Thaly K.: i. m. 75–76. Nr. 7.; MNL OL MKA Lymbus Series II. 113. XXXII. fol. 15v–16r.*

19 *Benda K.: Bocskai, Levelek i. m. 124–127. Nr. 53.; Thaly K.: i. m. 69–71. Nr. 4.; MNL OL MKA Lymbus Series II. 113. XXXII. fol. 12v–13v.;*

20 BOA MD Nr. 77. 5. 71. parancs. 1013. zilhicce 4./1605. 04. 23.

21 *Gemil T.: Relațiile Țărilor Române i. m. 101–103. Nr. 17. Arhivele Naționale ale României (ANR). Direcția Gen. Buc., Colecția microfilme Turcia, rola 107. c. 426.; Az okmány eredetije a szultáni tanács döntéseinek másolatát tartalmazó 77. műhimme defterben található. A kötetet teljes terjedelmében Voloncs László másoltatta le számomra Isztambulban, amelyet ezennel köszönök. BOA MD Nr. 77. 5. 73. számú parancs.*

személyesen Bocskaihoz. Ha meggondoljuk, hogy valószínűleg neki is voltak információi az ellene induló szervezkedésről, akkor érthető is, hogy helyben maradt. Ha kimozdul az országból, a leváltása sokkal könnyebben végrehajtható lett volna. Ugyanakkor ez a lépése tovább növelte vele szemben a bizonytalanságot. A Porta módosított a korábbi terven, és megengedte neki, hogy ne személyesen vezesse a havasalföldi katonákat, hanem egy megfelelő emberre bízta azokat. Ugyanakkor Simion vajdát is további feladatokkal látta el, amelyből kiolvasható volt, hogy ha helytáll, a jutalom nem marad el.²² Az oszmánok párhuzamos politizálása a vajdával és a trónkövetelővel azért nagyon érdekes, mert egyértelmű: Radu Şerban ténylegesen együttműködött a Habsburg katonai vezetéssel. Legalábbis Giorgio Basta továbbra is a császár hű emberének tekintette, akitől Tokajból még 1605 februárjában is segítséget kért tőle a magyar lázadók ellen.²³

Egyelőre Bocskai az 1605 tavaszán a Porta erős szövetségese és vazallusa szerepében tetszelgett, amely pozíciót arra akarta kihasználni, hogy a pozíciót szerződés-kötéssel is tovább erősítse. Ezért rendkívüli követtséget küldött Isztambulba.²⁴ A tárgyalások fontos területe azonban az Oszmán Birodalom új észak-nyugati határvidékének hatalmi helyzetét is érintette. Az induláskor kiállított követutasítás mellé újabbat is eljuttatott a követeihez, amelyek nagy jelentőségű kéréseket tartalmaztak. Kérte, hogy hadainak eltartására pénzt küldjenek a Portáról, hogy a lengyel királynál érje el a Porta, ne adjanak segítséget a császáriaknak. Ismételten kérelmezte, hogy Radu Şerban vajdát mozdítsák el. A követeinek beszámolójából tudjuk, hogy az ifjú I. Ahmed szultán mindent megígért, kivéve Radu Şerban letételét. Radu Şerban követe ugyanis éppen akkor járt a Portán, akik biztosítani tudták uruk feltétlen hűségét. Bocskai követeinek a jelentéséből tudjuk, hogy a vajda megnyerte

22 BOA MD Nr. 77. 14. 91–93. számú parancsok.

23 *Nagy L.*: Iratok Bocskai István i. m. 139–141, Nr. 45.

24 *Szilágyi Sándor – Tasnádi Nagy Gyula – Mencsik Ferdinánd – Kluch János*: Gyulafy Lestár följegyzései. Keczer Ambrus naplója. Krmann Daniel superintendens 1708–1709-iki oroszországi útjának leírása. Magyar történelmi évkönyvek és naplók a XVI–XVIII. századból. II. Budapest, 1894. 38. (MHHS XXXIII.); *Horváth Mibály*: Magyar regesták a szepesi káptalan, jászai s leleszi conventek, Kassa és Sopron városok, s több magánosok levéltáraiból s gyűjteményéből 1228–1643. Magyar Történelmi Tár 11 (1862) 170.; *Szilágyi Sándor*: Erdélyország története tekintettel művelődésére. I–II. Pest, Heckenast, 1866. II. 78.; *Óváry Lipót*: A Magyar Tudományos Akadémia Történelmi Bizottságának oklevélmásolatai. III. Budapest 1901. 30.

maga számára a nagyvezír, Lala Mehmed bizalmát. Ekkor keletkezett az a szultáni parancs is, amely tudatta Raduval, hogy megtiltotta Simionnak a Havasalföld elleni támadást, és arra utasította Radut, hogy Ieremia Movilával jó kapcsolatot tartson fenn.²⁵ Mindezekből látszik, hogy a Havasalföld feletti uralom tekintetében a Porta 1605 májusában megszületett a döntés: Simion Movilă bármilyen lépést is tesz Bocskai és az Oszmán uralom érdekében, nem fogja megkapni jutalmul a vajdaságot. Mint látni fogjuk, ettől függetlenül a Movilák tovább folytatták lépéseiket Radu ellen. Komoly áldozatokat hoztak az erdélyi hadszíntéren, és bekapcsolták a szövetségi rendszerükbe a szilisztrai beglerbéget, Kádizáde Ali pasát is.

Az 1605-ös évi hadjárat a nagyvezír vezetésével eredetileg Bécs ellen vonult volna. Ehhez kapcsolódott volna a magyarok mellett három kisebb haderő, Dunántúlon a kanizsai pasa, Szahos Ibrahim, a felvidéken Szúfi Szinán, Erdélyen át a szilisztrai pasa, Kádizáde Ali. Ez utóbbihoz csatlakozott a két Movilă, a moldvai haderővel. Mivel az oszmán-magyar támadás Bocskai István távolmaradása miatt elmaradt, az eredeti elképzelésből alig teljesült valami. Bocskai, ahelyett hogy a nagyvezírral egyesült volna, Erdélybe ment, hogy a tartományt pacifikálja, és beiktatassa magát az erdélyi fejedelemségbe.²⁶

Erdélyben nagyon kevés császárhű katona állomásozott. Az 1604. év végére a legfontosabb várak, Jenő, Lugos, Karánsebes és Lippa Bocskai hűségére tértek. Az első jelentősebb várostrom Szatmár körül bontakozott ki. Az erdélyi/partiumi felkelő hadak parancsnoki címét Gyulaffy László viselte.²⁷ Véres ostrom után Szatmár vára megadta magát, és az országgrészben lassan szinte minden erősség letette a hűségesküt Bocskai nevére. Közjogi tekintetben azonban még hiányzott a fejedelemválasztás és a beiktatás. Miután Bocskai megígérte a régi szabadság visszaállítását, a székelyek és a magyar megyék nemessége az 1605. február 21-én tartott nyáradszeredai gyűlésen – s mint jeleztem, Ieremia vajda közbenjárásával – egyöntetűen megválasztotta Erdély fejedelmének. A szászok azonban kitarítottak a császár hűsége mel-

25 *Gemil T.*: Relaŕiile Ŧărilor Române i. m. 103–104. Nr.18. ANR. Dir. Gen. București, Colecŕia microfilme Turcia, rola 107, c.433; BOA MD Nr. 77. 19. 103. parancs.

26 *Papp S.*: Török szövetség–Habsburg kiegyezés i. m. 174–194.

27 *Nagy László*: A Bocskai szabadságharc katonai története. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1961. 307.

lett. Az ellenállást Rácz György szervezte, aki némi császári katonára, a szász polgárság fegyveres erejére és Radu Șerban havasalföldi vajdára számíthatott. A szász ellenállás készítette a fejedelmet katonai lépésre.

Az magyarországi követség isztambuli tárgyalásai lezárásakor azonnal megindult az Oszmán haderő Lala Mehmed nagyvezír vezetésével Magyarország felé. A hadjárat alatt vezetett díváni jegyzőkönyvben (mühimme defteri) az első parancs, amely konkrétan magyarok megsegítésére kimenő parancsokhoz tartozik Ieremia Movilă moldvai vajdának szólt, akit háromezer jó lovas és kétezer puskás gyalogos elküldésére utasítottak. Vele párhuzamosan kapott parancsot Radu Șerbân havasalföldi vajda is, akinek kétezer lovas és ezer gyalogost kellett a magyarok mellé küldenie.²⁸

Egy másik Moldvába küldött utasítás alapján tehát a két Movilának a szilisztrai pasához kellett csatlakozniuk: „Reménykedünk a magasságos Istenben, hogy a győzelemjelű szerdárom is zilhicce hónap elsején (1013. zilhicce 1./1605. 04. 20.) elhagyja a magas küszöböt, és útban lesz Belgrád felé.²⁹ Mielőtt a nevezett megérkezne Nándorfehérvárba, te és a testvéred, a magyar király, Bocskai irányában tökéletes segítséget és támogatást nyújtsatok. Nagyúri szerencsémrel légy a szolgálatban.”³⁰ A magyar követség kérése miatt a nagyvezír csak egy hónap múlva indulhatott el Isztambulból. A késlekedés ellenére a parancs többi része teljesült, hiszen a két Movilă személyesen csatakozott Kádizáde Ali pasához.

A szilisztrai pasa a nagyvezír által kijelölt úton, Brassó felől július 13-án (tehát jó nagy késéssel) érte el Erdély határát. A teljes hadi esemény idején rendszeres levelezést folytatott Bocskaival, mely levelezés fontos információkkal szolgál a Movilák és Radu Șeban pártharcához is.

Ali pasa, ahogy bejutott Erdélybe, azonnal felmérte a helyzetet, s megállapította, hogy a székelyek és a magyarok ténylegesen hűek Bocskaihoz. Brassó mellett járva érezte, hogy a szászok továbbra sem megbízhatóak, a Habsburgok részéről az ország védelmére rendelt Rácz Györgyöt támogatják, élelmet és zsoldot adnak neki. Maja Philippi leírása szerint a pasa a prázsmári

28 BOA MD Nr. 77. 3. 67. parancs.

29 A nagyvezír alapos késéssel, csak május 21-én indult útnak Magyarország felé. *Papp S.: Die Verleihungs-, Bekräftigungs- und Vertragsurkunden* i. m. 129.

30 *Gemil T.: Relațiile Țărilor Române* i. m. 101–103. Nr. 17.; BOA MD Nr. 77. 5. 73. számú parancs.

táborban személyesen találkozott a brassói küldöttséggel, Michael Weißszel (Weiss Mihállyal) és Kaspar Rosenauerral. A tárgyaláson Ali pasa nagyon fenyegető hangnemet ütött meg, s kilátásba helyezte, hogy a szászok ellenállása miatt Brassót ostrom alá veszi. Michael Weiss ezt rosszállással fogadta, s nem kis merészséggel arra utalt, hogy a város falai a török–moldvai 12 ezer főnyi hadnál nagyobbak is ellent tudnak állni. A tárgyalás végén átadott ajándékok meglágyították Ali pasa szívét.³¹ A havasalföldi vajda, Radu Şerban szerepét pontosan úgy látta Ali pasa, ahogy azt a Movilă testvérek és a magyar követek a Portán is ismertették, ti. hogy továbbra sem adta fel a Bocskai-ellenes erők segítségét Erdélyben. Rácz György pedig – ahogy Ali pasa megjegyezte – a „Segesvár nevű jól megerősített várba húzódott,” és a környékbeli falvakon élőködött.

A padisah azt parancsolta Ali pasának, hogy Erdélyben egy percet se készen, hanem induljon Bocskaihoz. Gyulaffy László, akit Ali pasa Bocskai „kaimakámjaként” címzett, felhívta a figyelmét, hogy Erdélyben is van ellenség, elsősorban az említett Rácz György, akit Radu vajda folyamatosan erősít, s aki maga is folyamatosan fogad fel katonákat. Gyulaffy szerint, ha Ali pasa a sereggel kivonulna Erdélyből, akkor a helyiek bajba kerülnének.

Az események teljesen alátámasztják a pasa véleményét. Szamosújvár császári őrsége kapitulációjakor (június 20.) úgy tűnt, hogy a háborúskodás gyorsan befejeződik Erdélyben. Néhány nap múlva Brassó nevében Weiss Mihály és a Segesvárott tartózkodó császárhű csapatok nevében Rácz György is kinyilvánította, hogy fel kívánnak hagyni az ellenállással. A megállapodás értelmében a magyar csapatok egy részét Gyulaffy haza is bocsátotta, illetve az utolsó császári kézen levő vár, Fogaras ostromára rendelte.³² Rácz további ellenállásáról Krausz György szászsebesi nótárius és Gyulaffy László hasonlóképpen számolt be: eszerint Radu vajda még mindig arra biztatta Ráczot, hogy ne vonuljon ki Segesvárról, hiszen ő maga egész seregével siet a segítségé-

31 *Philippi, Maja*: Michael Weiß. Sein Leben und Wirken in Wort und Bild. Bukarest, Kriterion Verlag, 1982. 45.; *Liber annalium raptim scriptus per Michaelem Veyss. Chroniken und Tagebücher. II. Hrsg. Gross, Julius. Quellen zur Geschichte der Stadt Brassó, V. Brassó 1909.* 183.

32 *Nagy L.*: A Bocskai szabadságharc i. m. 324–325.

gére.³³ Mivel úgy tűnt, hogy Erdélyben nem lesz a továbbiakban semmilyen nagyobb katonai akció, érthető, hogy Lala Mehmed és Bocskai is sürgette Ali pasa továbbvonulását Magyarországra. A helyzet azonban megváltozott. Meghalt a „kaimakám”, Gyulaffy László. Ali pasa az utasításnak megfelelően azonnal elindult volna, ám az erdélyi hadak új vezetői, Bogáthy Menyhárt és Csáky István kérték, hogy ne siessen. Magukra vállalták, hogy öt napon belül megszerzik Bocskaitól az utasítást arra, hogy a magyarországi hadjárat helyett egyelőre itt maradjon. A pasa elfogadta ezt a javaslatot, s várta az új rendelkezést. Megírta a fejedelemnek, hogy ha nem fogadja el Bogáthy és Csáky tervét, akkor nem marad tovább Erdélyben, hanem azonnal indul Magyarországra. A pasa ismét hangsúlyozta, hogy őt azért küldték, hogy azonnal Bocskaihoz menjen, és a szultán nagyúri céljai elérését szolgálja. Az Erdélybe érkezése óta eltelt több mint húsz nap, s nem rajta múlt, hogy nem mehetett tovább Magyarországra.³⁴

Ali pasa újabb jelentése már a folyamatban lévő segesvári ostrom közben keletkezett. Szamosközy történeti emlékei szerint a magyarok mellé felvonult török és moldvai seregek legalább 12 ezer főt tettek ki.³⁵ Ali beszámolt Segesvár lassan haladó ostromáról. A magyar hadsereg nem rendelkezett elegendő ostromszerrel. A török alakulatok elsősorban lovasokból álltak, így az ágyú és a lőpor előteremtése a fejedelem tisztjeinek a dolga lett volna. Amint Ali pasa megjegyezte, ha lőpor volt, hiányzott az ágyúgolyó, ha azt szereztek, nem volt mivel kilőni. E megjegyzések tükrében a pasának nem lehetett valami jó véleménye a magyar had ellátásáról, szerveztségéről. A pasa mindenről részletesen beszámolt Bocskainak. Leveleiből az derül ki, hogy nagyon meg

33 Krausz György leírása mind hadi dolgoknak, mind az egyebeknek, amelyek 1599-től 1606-ig Erdélyben történtek. Bevezette: Bíró Vencel. Tűzpróba 1603–1613. In: Cs. Szabó László közreműködésével szerkesztette Makkai László: Erdély öröksége. Erdélyi emlékirók Erdélyről. III. Budapest, Franklin Társulat Kiadványa, é.n. [első kiadás 1942]. 92–93.; Nagy L.: Iratok Bocskai István és kora i. m. 175–176. Nr. 65. Gyulaffy László Bocskai Istvánnak, Köpec, 1605. 07. 26.

34 Österreichisches Staatsarchiv, Haus-, Hof-, und Staatsarchiv, (ÖStA, HHStA) Türkische Urkunden, [Segesvár alatt], 1014. rebiülevvel 17./1605. 08. 02. Kádizáde Ali pasa szilisztrai beglerbég Bocskai Istvánnak.

35 Szamosközy István történeti maradványai 1542–1608. IV. Szerk. Szilágyi Sándor Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, 1876–1880. (MHHS XXI, XXVIII–XXX). 348.

volt elégedve Simion Movilă tevékenységével, aki jóindulatát igazoló levelet küldött Segesvárra, hogy maga mellé vonja a Rácz mellett tevékenykedő havasalföldi és moldvai katonákat, egyelőre sikertelenül. Arra kérte Ali pasa Bocskait, hogy az itteni magyar sereg vezetőjének Bogáthy Menyhártot nevezze ki, aki jó szolgálatot tesz neki. A török levélből egyértelműen úgy tűnik, hogy nemcsak Simion vett részt személyesen a harcokban, hanem a bátyja, Ieremia is. Ez a megállapítás azért fontos, mert semmilyen más adatot nem találtam, amely a moldvai vajda erdélyi tevékenységét igazolná.

A pasa megerősítette azokat a híreket, amelyek szerint már maga Rácz is a megbékélés felé hajlott volna. Ugyanakkor Raduval kapcsolatban még mindig az volt a véleménye, hogy a szászokat fogja segíteni.³⁶ Mint látható, a magyarok és talán a moldvaiak és a szilisztrai pasa is egységesen ásták alá Radu Şerban hatalmát, de mindezen próbálkozások együttesen sem voltak elégségesek, hogy megváltoztassák Lala Mehmed véleményét, pedig még azt is elterjesztették róla, hogy a hűség álcája alatt továbbra is a bécsi királyhoz járhatja az embereit.³⁷ Kiemelendő, hogy a Molvilák és az őket támogató szilisztrai pasa vagy nem tudták, vagy akarták tudomásul venni a Porta döntését, és még 1605 augusztusában is, tehát három hónappal szultáni rendelet kiadása után is szervezkedtek Radu Şerban ellen.

Nem így járt el Bocskai István, aki megértette, hogy egyelőre nem lehet a havasalföldi vajdát kimozdítani a pozíciójából, és elkezdett közeledni feléje. A megegyezés 1605. augusztus 5-én jött létre a havasalföldi vajda és az erdélyi küldöttség között. Az erdélyi követek, Haller Gábor, Kálnoky János, Markus Schunkabonk és Michael Weiß nevei is mutatják, hogy a kiegyezésben fontos szerepet kaptak a Bocskai mellé állt szászok.³⁸ A vajda ígérvényei elsősorban a hadi segítségre szorítkoztak. Az erdélyiek pedig megfogadták, hogy a Vitéz Mihály idején kialakult háborúságnak véget vetve jó szomszéd-ságot hoznak létre, a Portán is támogatják Radu Şerbant Simionnal szemben, s ha kell, menedéket adnak neki és bojárjainak Erdélyben.³⁹

36 ÖStA HHStA Türkische Urkunden, [Segesvár alatt], 1014. rebiülevvel 28./1605. 08. 13. Kádizáde Ali pasa szilisztrai beglerbég Bocskai Istvánnak.

37 ÖStA HHStA Türkische Urkunden, Nándorfehérvár, 1014. sefer 22./1605. 07. 09. Lala Mehmed Bocskai Istvánnak. GOR IX., 409. Nr. 950.

38 *Philippi M.*: Michael Weiß i. m. 46.

39 *Szilágyi S.*: Szamosközy István i. m. 349–350.; *Liber annalium* i. m. 184.

A fentiek ellenére a Movilák és a szilisztrai pasa egyezsége nem bomlott el, az erdélyi-havasalföldi megegyezés után két héttel még mindig dicsérte Simion vajdát, és kérte, hogy Bocskai járjon érte közben.⁴⁰ Sőt, még szeptember 19-én is ugyanezen véleményének adott hangot.⁴¹ Ugyanekkor keletkezett másik levélben Ali pasa szintén a dicsérettel nem takarékoskodva hívta fel a magyar fejedelem figyelmét arra, hogy még a saját emberei és katonái között sem talál olyat, aki hasonló hűséggel szolgálná őt, Bocskait és a szultán érdekeit, mint a Movilák. Ekkorra már tudnia kellett, hogy mind a Porta részéről, mind pedig Bocskai környezetében ejtették Simion vajda havasalföldi igényeit.⁴² Ez olyannyira biztos, hogy Konstantinápolyból a másodvezír, Hajdar pasa levele már október 9-én Brassóban volt, amelyben örömmel vette tudomásul, hogy a megegyezés után az erdélyiek is a Porta hű emberének látják Radu vajdát.⁴³

A politikai viszonyrendszerek mindig nagyon érzékenyek voltak, az érdekcsoportok egy-egy jelentős személy kiesésével, halálával ismét új fordulatra képesek. Ezt történt a megdönthetetlennek látszó Movilă-Bocskai szövetséggel is. Egy évvel később, amikor Ieremia Movilă vajda 1606. június 30-án elhunyt, csatározások indultak Moldvában a trón betöltésére. A lengyelek is beavatkoztak a küzdelembe. Bár Miron Costin nagyon alapos krónikája szokatlanul röviden számolt be az eseményekről, sőt Ieremia vajda halálának idejét is eltévesztette két évvel, annyit azért megtudunk belőle, hogy az elhunyt vajda fiai mind túl fiatalok voltak az uralomra, ezért a testvérét, Simiont választották meg helyette.⁴⁴

40 ÖStA HHStA Türkische Urkunden, s.l., s.d. [Segesvár alatt, 1605. augusztus 20. körül], Kádizáde Ali pasa szilisztrai beglerbég Bocskai Istvánnak.

41 ÖStA HHStA Türkische Urkunden, s.l., s.d. [Segesvár alatt, 1605. szeptember 19. körül], Kádizáde Ali pasa szilisztrai beglerbég Bocskai Istvánnak.

42 „Boğdân voyvodası olan Eremiya voyvoda ve karındaşı Simon voyvoda hazretinüzün cân u gönülden ve derûn-i dilden muhibb-i sâdır-kâdırur. Uğurınızda kendü nefisleri ve malleri ve askeri ile hizmetinüzden yüz çevirmezler her ne zeman lâzım oluna kendü askerinüz gibi hazırlardur. Eflâk voyvodalığı Simon muhibbinüze gerek azimetlü pâdişahımız hazretleri ve gerek sadr-i azam hazretleri vade buyurulmuşlardur.” ÖStA HHStA Türkische Urkunden, s.l., s.d. [Segesvár alatt, 1605. szeptember eleje], Kádizáde Ali pasa szilisztrai beglerbég Bocskai Istvánnak.

43 Liber annalium i. m. 190–192.

44 *Costin, Miron: Grausame Zeiten in der Moldau. Die Moldauische Chronik des Miron Costin (1593–1661).* (Hrsg.: Armbruster, Adolf) Graz – Wien – Köln, 1980. Rumänische Geschichtsschreiber 1. 62.

Ezt a tényt erősíti meg Dervis pasa nagyvezírnek a szultánhoz intézett felterjesztése, amelyből kiderült, hogy a lengyel–oszmán békeszerződés alapján ténylegesen Ieremia fiát kellene beiktatni, azonban Moldva lakosai jelezték, hogy a gyermek még kiskorú, és nem alkalmas az ország megvédésére. Ezért kérték, hogy a testvérét, Simiont nevezze ki a szultán.⁴⁵ Mindezek alapján megállapítható, hogy Bojti Veres Gáspár, s utána más erdélyi történetírók pontatlanul adják vissza a történeteket, amely szerint Bethlennek hatezer kopjás élén Ieremia vajdának kellett az ellene lázadókkal szemben segítséget nyújtani. Mivel Bethlen a moldvai trónküzdelem kitörését követően, még 1606. július végén is Nagykárolyban volt egy perlekedés miatt,⁴⁶ így Ieremiának már semmiképpen nem adhatott segítséget, aki egy hónapja elhunyt. A magyar csapatok így bizonyára Simion mellé indultak, s ezzel szembekerültek a Ieremia-fiakat támogató lengyel királyi csapatokkal. Ennek következtében szeptemberben egy újabb tiltakozó követség érkezett III. Zsigmondtól.⁴⁷

45 *Gemil T.*: Relașiile Țărilor Române i. m. 111–112. Nr. 23. A dátumot 1606-ban állapította meg a kiadó. Mivel Ieremia június 30-án hunyt el, Murád nagyvezírt pedig június 21-én nevezték ki, s az ügyben Moldva és a Porta között levélváltásra is szükség volt, úgy vélem, hogy legfeljebb július végén, augusztus elején keletkezhetett. Mivel Simion augusztus 2-án írt először vajdaként az erdélyieknek, ez tovább erősíti a feltételezésemet. (Lásd: *Szilágyi Sándor*: A Rákócziak kora Erdélyben. I. Pest 1868, 38.); Dervis pasa telhisének a szövegében kétszer is szerepel az ahdnâme kifejezés, amely alapján Ieremia után a fiát kellene beiktatni a moldvai trónra. Mihai Maxim az első kiadások úgy értelmezte, hogy Ieremia Movilá idején létezett egy oszmán–török szerződésével, amely a vajdai trónöröklés rendjéről szólt. Azt a román történetíró vélekedést erősítette, mintha a vajdai kinevezéskor ahdnámét állítottak volna ki a Portán. *Maxim, Mihai*: Culegere de Texte Otomane. București 1974. 96. (Telhis ... menționind existența unei „capitulații” (ahdnâme) acordate domnului Moldavei, Ieremia Movilă.); Tahsin Gemil kiadása 2. lábjegyzetében azonban arról szól, hogy a kérdéses ahdnâme alatt az 1598. augusztus 4-re dátumozott oszmán–lengyel államközi megállapodást kell érteni. (*Gemil T.*: Relașiile Țărilor Române i. m. 112. 2. jegyzet); A kérdéses szerződéslevegben ténylegesen szerepel, hogy ameddig Ieremia vajda a portához hű, szolgálatait teljesíti, addig ő a vajda, s halála után a méltóság a fiára száll. *Kołodziejczyk, Dariusz*: Ottoman–Polish Diplomatic Relations (15th–18th Century). An Annotated Edition of ‘Ahdnames and Other Documents. Leiden – Boston – Köln, Brill, 2000. 317.

46 *Géresi Kálmán*: A nagykárolyi gróf Károlyi család oklevéltára. IV. (1600–1700). Budapest 1887. 23. Nr. XVII. Nagykároly, 1606. 07. 26. Bethlen Gábor Károlyi Mihálynak.

47 Tagebuch der Feldzüge des Regiments des Obristen Georg Freyherrn Ehrenreich beim Gran, und Eperjes von 27. Julii 1604 bis 26. Octorbis 1606 ausgeführt. Kovachich, Martin Georg (Hrsg.): Sammlung kleinerer, noch ungedruckter Stücke, in welcher gleichzeitige Schriftsteller einzelne Abschnitte der ungarischen Geschichte aufgezeichnet haben. Ofen 1805. Gedruckt mit Königlichen Universitäts Schriften, 437. (Az eperjesi német parancsnok bejegyzése szeptember 9-én keletkezett.)

Nem tekintem véletlennek, hogy ezekkel az eseményekkel párhuzamosan indult meg egy szervezkedés a székelyek között, amelyet Radu Şerban és Rácz György kezdeményezett Bocskai ellen.⁴⁸

Konklúzióként leszögezhető, hogy a fenti események a két román vajdaság és az erdélyi fejedelemség, illetve a jelen esetben a Habsburg-ellenes magyar felkelők között nagyon szoros egymásra hatást mutatnak. Az erőviszonyok alakulásával kicserélődhetnek a szövetséges és ellenséges oldalak, ám ezek a saját érdekeiket elsősorban a környezetükben lévő nagyobb hatalmakkal, a Habsburg és az Oszmán Birodalommal, illetve a Lengyel királysággal kellett, hogy összhangba hozzák.

48 EOE V. 313.